

МРНТИ 16.21.31

Т.Қ.Төлегенов

«Тұран» университетінің доценті, ф.ғ.к.,
Алматы қ., Қазақстан.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОЙЫН ТҮРІНДЕ ҮЙРЕНУ

Аннотация: Аталған мақалада қазақ тілі сабағын өткізу барысында ойын түрлерін пайдалану айтылады. Сондай-ақ, қазақ халқының ұлттық аспаптарына қызығушылық танытушы өзге ұлт өкілдеріне арналған әдістеме арқылы (сандық тәсіл) домбы-рада ойнауға үйрету де сөз болады.

Тірек сөздер: қазақ тілі, сөз, мәтін, сөз тіркесі, ән, сөйлем.

Т.Қ.Төлегенов

Кандидат педагогических наук, доцент кафедры
«Журналистика и переводческое дело», университет «Туран»
г.Алматы, Казахстан

ОБ ИЗУЧЕНИИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА В ИГРОВОМ РЕЖИМЕ

Аннотация. В этой статье обсуждаются способы использования игры на уроках казахского языка. Также представляется возможным преподавать методы игры на домбре (цифровой подход) представителям других национальностей, проявляющих интерес к национальным инструментам казахского народа.

Ключевые слова: казахский язык, слово, текст, фраза, песня, предложение.

T.K.Tulegenov

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department
«Journalism and Translation», University «Turan»,
Almaty, Kazakhstan

ON LEARNING THE KAZAKH LANGUAGE IN THE GAME MODE

Annotation. This article suggests the ways of using the game at the lessons of the Kazakh language. It is also possible to teach methods of playing dombra (digital approach) for representatives of other nationalities interested in the national instruments of the Kazakh people.

Keywords: the Kazakh language, word, text, phrase, song, sentence.

Британдық тәрбиеші Джон Локк: «Бұл балаларға арналған ойынға баруға не үйренуге болатын нәрсені айналдыра алатын тамаша өнер», – деді. Бұл тұжырым

студенттік аудиторияға да қағысты – өйткені, ойын білім беру технологиялары бүкіл әлемде кеңінен қолданылады, әсіресе ағылшын тілін үйренуде.

Әртүрлілік кез-келген жақсы тренингтің қажетті ерекшелігі болып табылады. Себебі ол оқуға деген қызығушылықты сақтауға көмектеседі және мұғалім үнемі тиімді құралдар мен жұмыс әдістерін іздестіруі керек. Бұл әдістердің бірі – тілдің коммуникативтік функциясын ашу үшін табиғи жағдайлар жасайтын ойындар, қызықты тапсырмалар, юморлық әндер және т.б. арқылы оқытуды ұйымдастыру.

Орыс аудиториясында қазақ тілін оқыту әдістемесі ескірген және консервативті, бұл мәтіндерді есте сақтауға негізделген. Сондықтан, ауызша сөйлеуді дамыту тіл үйрету тәжірибесінде маңызды орынға ие болуы керек. Ойынның түрлі түрлері: рөлдік ойындар, режиссерлік, бәсекелестік ойындар, фонетикалық, лексикалық және т.б. Ойынның көмегімен ұғым жақсы дайындалады, лексикалық және грамматикалық материалдар белсендіріледі, ауызша сөйлеу дағдылары дамытылады. Ойын тілін үйренудің әдістері даму перспективаларына ие және жақсы нәтижелер береді.

Ойнату тілін білуге болады. Ойындар белгілі бір грамматикалық немесе лексикалық материалды өту үшін оқушыларды дайындау деңгейіне сай болуы керек. Сабақтың тақырыбына байланысты мен ауызша компонентпен, бәсекелестік ойындармен, талқылаумен айналысатындармен, студенттерге қызығушылық танытатын әндерді, тіл үйренудің жаңа және ерекше мүмкіндігін пайдаланатын түрлі рөлдік ойындарды қолдандым. Бұл жағдайда сіз ағылшын тілін үйренудің ең жақсы тәжірибесін пайдалана аласыз. Мысалы, тіл үйренудің бастапқы деңгейінің студенттеріне келесі ойындар ұсынылуы мүмкін.

Танысу. Оқушылар өздерінің аты-жөнін қағазға жазады және мұғалімге береді. Мұғалім оны азайтылған түрде араластырады және оларды оқушыларға таратады. Әрбір студенттің аты-жөні қағаз бетінде қабылданады және оны аудиторияға таныстырады. Мәселен, «Оның аты-жөні: Игорь Сергейұлы, тегі: Петров. Ол бірінші курста оқиды. Ол Халықаралық Бизнес университетінің студенті. Ол 17 жаста. Ол менеджмент мамандығында оқиды. Ол менеджмент-124 тобының студенті. Ол болашақ менеджер». Бұл ойында студенттер оқушыларды қалай таныстыруды үйренеді, қажетті қазақ тіліндегі сөздерді және сөйлемдерді білуге үйретеді, сондай-ақ басқа оқушылар дайындаған таныстардың үлгісін үйренеді. Сонымен қатар олар өздерінің жұмыс лексикасына бейресми сөздер жазады және сөздік қорын кеңейтеді.

Оны көрсетіңіз. Бұл ойында студенттер екі немесе үш топқа бөлінеді, ал бір студент әр жағынан кетеді. Олар белгілі бір етістіктен тұратын тапсырма бойынша кез-келген қозғалысты орындайды. Мысалы, секір, жүгір, оқы, ұйықта, отыр, күлімсіре, ашулан, жаз, жыла, көзінді жұм, ән айт, бұрыл, ... Бұл ойын ережесі етістіктер тақырыбын оқығанда қолданылады – кез-келген әрекетті орындау арқылы, студенттер белгілі бір етістіктерді үйренеді.

Ол не істеп жатыр? Бұл сабақты етістің тақырыбында да қолдануға болады. Жағдай қарапайым: бір студент тақтаға шығып, әртүрлі қимылдарды орындайды, ал қалғандары етістікте. Мысалы, тұр, жүріп келеді, жүгіріп келеді, отыр, оңға бұрылды, солға бұрылды, жазып тұр... Мұғалім қателіктерді түзетеді, сабаққа белсене қағысу арқылы жауаптарды бағалайды.

Туыстық атаулар. Әрине, туыстары жоқ адам жоқ, басты тақырыптардың бірі – туыстық қағынас. Сондай-ақ, белгілі бір адамның туыстарының есімдері белгілі бір

туыстары және, тиісінше, басқалардан өзгеше болуы мүмкін екенін атап өткен жөн. Әрбір студент туыстарының парағына жазады және оларға туыстарының есімдерін жаза білуі керек. Мысалы, әке, ана, қарындас, іні, нағашы, жиен, сіңлі, аға, әпке, ата, немере ... Сондай-ақ, студенттерге өздерінің асыл тұқымдыларын, шежіре түріндегі ата-бабалардың аттарын жазуды үйретуіңізге болады.

Дауыспен іздеңіз. Бір студент топтан шығып, топқа теріс қарап тұрады. Қалғандары оған сұрақ қояды. Студент сұраққа жауап беруі және сауалнамашының атын атауы тиіс.

Сипаттама беру – мінездеме. Тақтаға мысық, ит немесе басқа жануарлардың суреттері орналастырылған. Әркомандасипаттама береді. Көптеген анықтамалармен ұжымды ұтып алыңыз. Бұл ойын сын есімін зерттегенде, сын есімді салыстыру деңгейінде қолданыла алады.

Сөздік қорың қанша? Онда екі немесе үш команда қатыса алады. Мұғалім берген тақырып бойынша әрбір команда оған белгілі барлық сөздерді жазады және оқушылардың сұрақтарын анықтайтын мұғалімге жауап береді. Мысалы, көкөніс; жеміс-жидек; сын есім; етістік; дәрісханада... Командалар арасындағы бәсекелестік пен бәсекелестікке негізделген бұл бірлескен жазбаша жұмыс осы тақырып бойынша көптеген сөздерді іздейді. Бір конкурстан кейінгі кезге қарай студенттер қосымша сөздерді оқып, есте сақтауға тырысады, және бұл ойын сөздік қорын толтырады.

Өңгіме құрастыру. Мұғалім тақтаға бірнеше сөз жазады. Әрбір студент осы сөздерді пайдалана отырып, өздігінен сөйлем құрастыруы тиіс. Мысалы, оқу, келу, достар, бару, ағылшын тілі, Қазақстан ... Немесе: экономика, пайдалы кендер, бай, кедей, дамыған, ақша, несие, қаржы ... мәтін жазу өнерін дамыту.

Аудармашы. Бұл ойында студенттер үш топқа бөлінуі мүмкін. Олардың біреуі аудармашы, ал екіншісі қазақ және ағылшын тілдерін біледі. Ойын жағдайын жалғастыру үшін ойынға қатысушылардың орны ауыстырылады. Аударуға арналған тақырыптарды қатысушылар өздері таңдауы мүмкін. Бұл ойын ауызекі тілдесу мен тіл үйренуді дамыту үшін маңызды. Жоғарыда аталған ойындар қазақ тілінің әртүрлі деңгейлерінде топтарда қолданылуы мүмкін. Ол үшін ойын мазмұны әр түрлі болуы мүмкін және тілдік деңгейге сәйкес күрделене түсуі мүмкін. Ойын студенттердің бір-бірімен байланысуына және мұғалімге тілдік серіктестікте теңдікке жағдай жасайтындығын, оқытушы мен студенттің арасындағы дәстүрлі тосқауылдың бұзылуын қалайды.

Ойын студенттері уайым, сенімсіз оқушыларға сөйлеуге және психологиялық тосқауылдарды жеңуге мүмкіндік береді. Ал тілде жоғары деңгейде оқитын студенттер арасында әр түрлі пікірталастар мен күрделі платформалар қолданып, өз ойларын ашық және көп қырлы білдіруге мүмкіндік береді.

Тілдік ортада ән салу. 2014 жылы «Тұран» университетінде қазақ халық аспаптарының ансамблін ұйымдастырдық. Оған кіру қарапайым болды. Қазақ тілінің сабақтарында мен цифрлық ноталар әдісіне сай домбырамды қалай ойнауды үйренуді қалайтындарға бір ай дәріс бердім – бір ай бойы оқушылар қазақтың күйлерін орындады. Олардың ішінде басқа ұлттар өкілдері, сондай-ақ алыс шетелден, әсіресе Тәжік-станнан келген бірнеше студент болды. Ұлттық музыкалық ортаға ену, сөзсіз, студенттерге қазақ тілін үйренуге көмектесті.

Домбыра ойнап жүрген жігіттердің кейбіреулері осы құралды өздері үшін сатып алып қана қоймай, олармен бірге шетелде де өткізді. Шынында да, қасиетті домбы-

раның тек қазақтардың ғана емес, қазақстандықтардың өмірінде де лайықты орынға ие бола алатын мәдени жетістік емес пе, сондай-ақ басқа ұлттар өкілдері де насихаттаумен айналысады. Әрине, домбырада ойнауды үйрену қазақ әндерін орындаумен жалғасты. Диалогтық сипатта әндер, жеке әндер, хор, дуэт.

Мәселен, «Еркем-ай» әніне жазылған мына өлеңге, студенттер Полина Зеленцкая және Дима Бирюков Наурыз күндері сәтті өнер көрсетті.

Мен боламын Поля ақын –

Надя апайдың сіңлісі.

Мен боламын Дима ақын –

Ақындардың ірісі.

Қайырмасы:

Money-money көп болсын!

Көңілдерің тоқ болсын!

Ойнап-күліп осындайда,

Уайымдарың жоқ болсын!

Біз сөйлейміз барлық тілде:

Пардон, мерси, danke schon.

Ойнап бізбен, күлмесеңіз,

Үйіңізге қайтқан жөн.

Амандассақ көріскенде:

Good moning, боңжур деп,

Қоштасамыз қайтар кезде:

Auf wiederschen деп.

Құттықтаймыз Жаңа Жылмен:

«Happy new year!» – айтамыз.

«See you soon» – ды айтқаннан соң,

Үйімізге қайтамыз.

Біз тойлаймыз Жаңа Жылды,

Тамсандырып талайды.

Әттең, шіркін мұндай күндер

Жиі-жиі, болмайды.

Менің бақылауым бойынша, студенттерге қазақ әндерін орындап, тілдегі материалдарды үйреніп, оқып үйрену оңайырақ. Оқуды үйрену барысында, студенттер мәтінді бірнеше мәрте оқиды, оқуға және айтылу ережелерін ерікті түрде игереді. Музыка арқылы, яғни ән айту арқылы тілді үйрету өте тиімді. Оқуға түскен студенттер тек қана музыкалық мәдениетті ғана емес, қазақ халқының әдебиетін, әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін де игеретін болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Төлегенов Т.Қ., Алан Прицлав. Языковая практика в играх. Алматы қаласы, 1998 жыл.